

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-98>

УДК 338.48-4:355.018(477)

ПАНЬКІВ Наталія

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0002-9057-9612>pankiv.natalia@gmail.com

МЕЛЬНИК Соломія

Національний університет «Львівська політехніка»

Solo12345@ukr.net

РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Стаття присвячена комплексному аналізу внутрішнього туризму в Україні в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. У статті висвітлюються ключові тенденції внутрішнього туризму в Україні, що сформувались під впливом повномасштабної війни. Серед основних проблем виділено питання безпеки мандрівок, необхідність адаптації туристичних об'єктів до нових умов, зменшення платоспроможного попиту серед населення та труднощі щодо розвитку туризму. Встановлено, що війна стала каталізатором перерозподілу туристичних потоків усередині країни: зросла популярність регіонів Західної України (Карпати, Закарпаття), де спостерігається відносно безпечне середовище та розвинена туристична інфраструктура. Особливу увагу приділено новим формам туризму: волонтерському, військовому та меморіальному, які набули поширення в умовах воєнного стану. Досліджено міжнародний досвід подолання наслідків збройних конфліктів у туристичній галузі, зокрема, Ізраїлю, Хорватії та Боснії і Герцеговини, що дозволило сформулювати пропозиції щодо адаптації ефективних стратегій до українських реалій. Визначено, що найважливішими чинниками успішного відновлення є інвестиції в інфраструктуру, підтримка місцевих ініціатив, збереження культурної спадщини, розвиток сталого туризму та використання цифрових технологій для промоції внутрішнього туристичного продукту. За результатами досліджень запропоновано низку практичних рекомендацій для стимулювання та розвитку внутрішнього туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, війна, Україна, міжнародний досвід, поствоєнне відновлення.

PANKIV Natalia, MELNYK Solomiya

Lviv Polytechnic National University

DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURISM IN THE MIDST OF MODERN CHALLENGES: ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR UKRAINE DURING THE WAR AND POST-WAR RECOVERY

The article is dedicated to a comprehensive analysis of domestic tourism in Ukraine under martial law and during the period of post-war recovery. It highlights the key trends and transformations in the domestic tourism sector that have emerged under the influence of the full-scale war, showing how the industry has adapted to new realities. Among the main issues identified are travel safety concerns related to the constant threat of missile strikes and air raids, the urgent need to adapt tourist facilities to new security and logistical conditions, a decline in the population's purchasing power due to economic instability, and the general challenges in ensuring stable development of tourism infrastructure and services. The study emphasizes that the war has acted as a catalyst for the redistribution of tourist flows within the country: the popularity of Western Ukrainian regions, such as the Carpathians and Transcarpathia, has significantly increased as they provide a relatively safe environment, picturesque landscapes, and a well-developed tourist infrastructure that can accommodate both temporary displaced persons and traditional travelers.

Particular attention is devoted to the emergence and growing significance of new forms of tourism, including volunteer tourism, military tourism, and memorial tourism, which reflect the realities of life under martial law and the population's efforts to combine leisure with civic engagement and commemoration. The article also examines international experiences in overcoming the consequences of armed conflicts in the tourism sector, focusing on successful recovery strategies applied in Israel, Croatia, and Bosnia and Herzegovina. These international cases serve as an important comparative basis for adapting effective approaches to the Ukrainian context, particularly in terms of rebuilding infrastructure, restoring trust in safety, and promoting destinations through innovative marketing tools. The research concludes that the most critical factors for successful post-war recovery of domestic tourism in Ukraine include targeted infrastructure investment, systematic support for local community initiatives, preservation and promotion of cultural and historical heritage, development of sustainable and eco-friendly forms of tourism, as well as the active use of digital technologies and online platforms for marketing and promotion of domestic tourism products. Based on the findings, the article formulates a set of practical recommendations aimed at stimulating and supporting the development of domestic tourism in Ukraine, which in turn may serve as a driver of regional economic recovery, social cohesion, and long-term resilience.

Keywords: tourism, war, Ukraine, international experience, post-war recovery.

Стаття надійшла до редакції / Received 22.06.2025

Прийнята до друку / Accepted 02.08.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У період повномасштабної війни в Україні туристична галузь, як одна з найбільш вразливих сфер економіки, зазнала значних трансформацій. Разом із фізичними руйнуваннями туристичної інфраструктури,

обмеженням мобільності населення та зниженням попиту на туристичні послуги, виникла потреба у переосмисленні пріоритетів розвитку галузі. У цих умовах внутрішній туризм постає як один із ключових напрямів, здатний не лише підтримувати економічну активність на місцевому рівні, а й сприяти психологічному відновленню населення, формуванню нової туристичної ідентичності та консолідації суспільства.

Актуальність теми зумовлена необхідністю розробки адаптивних підходів до розвитку внутрішнього туризму в умовах війни, з урахуванням безпекових, соціальних та економічних факторів. Водночас аналіз міжнародного досвіду країн, що проходили через військові конфлікти (Ізраїль, Хорватія, Боснія і Герцеговина), дозволяє виявити дієві моделі відновлення туристичної сфери та можливості їх застосування в українських реаліях. Особливої уваги потребує ідентифікація нових тенденцій, які формуються у відповідь на глобальні та локальні виклики, зокрема зростання значення безпечного, етичного, сталого та патріотичного туризму. Таким чином, дослідження розвитку внутрішнього туризму як інструменту стабілізації та відновлення в поствоєнний період є вкрай актуальним як для наукової спільноти, так і для практиків туристичної галузі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Об'єктом дослідження є внутрішній туризм в Україні та його роль у соціально-економічному розвитку країни. **Предметом дослідження** є тенденції, механізми та інструменти розвитку внутрішнього туризму в контексті сучасних викликів та світовий досвід його підтримки і відновлення.

Мета роботи - дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку внутрішнього туризму в Україні в умовах воєнного стану і після воєнного відновлення та розробка практичних рекомендацій для його розвитку.

Виходячи з мети, було визначено наступні завдання: дослідити сучасний стан внутрішнього туризму в Україні та його динаміку в умовах війни; проаналізувати вплив воєнних дій на туристичну сферу та її інфраструктуру; вивчити міжнародний досвід відновлення туризму в постконфліктних країнах (Ізраїль, Хорватія, Боснія і Герцеговина); визначити основні бар'єри, що стримують розвиток внутрішнього туризму в Україні; запропонувати ефективні механізми стимулювання внутрішнього туризму в умовах війни та після її завершення.

Методи дослідження – методологічною основою роботи є загально-наукові та спеціальні методи, зокрема, теоретичного аналізу інформаційних джерел; аналізу статистичних даних; емпірично-теоретичний метод моделювання; метод порівняльного аналізу та описовий метод.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

1.1. Характеристика впливу воєнних дій на туристичну сферу України

Російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 році та переросла в повномасштабний конфлікт у 2022 році, кардинально змінила туристичний ландшафт України. Закриття повітряного простору для цивільної авіації призвело до стрімкого зменшення міжнародних туристичних потоків, а руйнування інфраструктури й історичних пам'яток ще більше посилили негативний імідж країни. Незважаючи на це, досвід показує, що війна не завжди означає повну зупинку туристичної активності. Під впливом кризових умов в Україні почав активно розвиватися внутрішній туризм, який орієнтується на підтримку внутрішньо переміщених осіб, військових та волонтерів. Він не лише компенсує зниження міжнародних туристичних потоків, які зазнали кардинальних змін під час російсько-української війни, але й стає потужним стимулом для економічного відновлення регіонів. Регіональний розподіл туристичних потоків в Україні характеризується значною територіальною диференціацією, що обумовлена як історичними традиціями, так і сучасними соціально-економічними процесами.

Історичний контекст та еволюція внутрішнього туризму. До початку кризових явищ (до 2014 року) основними туристичними центрами України були такі міста, як Київ, Львів, Одеса, а також природні регіони як Карпати та Крим. Саме ці регіони були основними двигунами розвитку внутрішнього туризму завдяки своїй культурній спадщині, природним ресурсам і зручній інфраструктурі. Після початку російсько-української війни та подальших воєнних дій спостерігається радикальна трансформація туристичного ринку. Наприклад, Крим перестав бути доступним для організованого внутрішнього туризму, тоді як потік туристів активно переміщується до регіонів, де безпекові умови є стабільнішими, зокрема – Західної України, а також окремих частин центральних і південних регіонів [5].

Регіональний розподіл туристичних потоків. Аналіз територіального розподілу внутрішніх туристичних потоків дає змогу виділити кілька ключових зон:

1. **Західний регіон.** В цьому регіоні (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області) традиційно розвинувся культурно-історичний, екологічний та гірськолижний туризм. Популярні локації (Львів, Буковель, Яремче, Мукачеве, Ужгород) приваблюють туристів завдяки багатій історичній спадщині, високому рівню безпеки та природним ресурсам. Крім того, цей регіон має значний економічний

ефект: туристичні надходження збільшують регіональний ВВП, підтримуючи численні малі та середні підприємства. З точки зору фінансів, надходження від місцевих готелів, ресторанів і сувенірних магазинів можуть становити понад 15–20% доходів місцевих бюджетів.

2. **Центральний регіон.** Центральний ринок включає Київську, Вінницьку, Черкаську та Полтавську області. Київ, як столиця, традиційно є головним центром культурного і бізнес-туризму. Однак останнім часом з-за періодичних кризових ситуацій, таких як терористичні напади чи загроза ракетних ударів, кількість туристів у Києві дещо скорочується, що відображається на зниженні доходів готельно-ресторанного бізнесу. Незважаючи на це, центральний регіон зберігає високий потенціал завдяки численным історико-культурним об'єктам (Софіївський парк у Умані, канівські пам'ятки) і здатний генерувати стабільні туристичні надходження у довгостроковій перспективі.

3. **Південний регіон.** Південні області (Одеська, Миколаївська, Херсонська) орієнтовані переважно на пляжний, винний та гастрономічний туризм. Однак воєнні дії призвели до значного руйнування інфраструктури, через що туристичні потоки в цих регіонах значно скоротилися. Економічний ефект таких змін відображається у зниженні інвестицій і зменшенні доходів від туристичних послуг, що вплинуло негативно на зайнятість у галузі.

4. **Східний та північний регіони.** Харківська, Сумська, та частково Дніпропетровська області характеризуються обмеженим туристичним потенціалом через високий рівень безпеки та недостатній розвиток інфраструктури. Незважаючи на це, потенціал для розвитку ділового туризму, а також екологічного та сільського (агротуризму) в цих регіонах залишається, але потребує суттєвих інвестицій для модернізації.

Вплив воєнних дій на туристичну інфраструктуру. Один із найбільш відчутних наслідків війни — руйнування туристичної інфраструктури. Багато готелів, санаторіїв, музеїв та історичних пам'яток зазнали пошкоджень або були повністю знищені. Наприклад, у таких містах, як Маріуполь, Харків, Чернігів та Северодонецьк, туристичні об'єкти або припинили своє існування, або перебувають у критичному стані. Крім фізичних руйнувань, туристична інфраструктура зазнала суттєвих економічних втрат через зниження попиту та неможливість нормального функціонування в умовах воєнного стану.

Згідно з дослідженнями Роїк О., Паньків Н. та Теребуха А., втрати туристичного бізнесу в Україні оцінюються в мільярди гривень. У деяких регіонах кількість відвідувачів скоротилася на 80–90%, що робить традиційні форми туризму економічно невігідними [5].

Зміна туристичних потоків та появи нових форм туризму. Попри руйнування традиційних туристичних маршрутів, війна також сприяла появі нових тенденцій у внутрішньому туризмі. По-перше, значна частина українців почала обирати відносно безпечні регіони для тимчасового проживання та відпочинку, що призвело до зростання туристичного попиту в західних областях України — Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Тернопільській.

По-друге, спостерігається розвиток волонтерського туризму, коли громадяни відвідують певні регіони не стільки з метою відпочинку, скільки для участі у відновленні зруйнованих об'єктів, наданні гуманітарної допомоги або підтримці місцевого населення. Волонтерський туризм став новою формою внутрішнього туризму, яка є актуальною у сучасних умовах та має значний соціальний ефект.

Ще одним напрямом, що активно розвивається, є меморіальний туризм. Люди відвідують місця, що стали символами спротиву або зазнали значних руйнувань, щоб вшанувати пам'ять загиблих та підтримати місцевих жителів. Наприклад, такі міста, як Буча, Ірпінь та Бородянка, стали важливими центрами подібного туризму.

Економічні наслідки війни для туристичного сектору. Економічні показники галузі демонструють глибоку кризу. За оцінками аналітиків, оборот туристичного бізнесу скоротився більш ніж удвічі. Багато підприємств змушені були закритися, а значна частина персоналу — змінити сферу діяльності через відсутність роботи. Наприклад, у 2021 році внесок туризму в ВВП України становив 4,2%, тоді як у 2023 році цей показник знизився до 1,1% [1].

Загальна інформація про зміни у туристичній сфері України до та після початку повномасштабної війни зображено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Змін у туристичній сфері України до та після початку повномасштабної війни

Показник	2021 рік	2023 рік
Внесок туризму у ВВП (%)	4,2%	1,1%
Кількість туристів (млн осіб)	14,7	5,3
Доходи від туризму (млрд грн)	107,2	38,5
Кількість працюючих у сфері туризму (тис. осіб)	250	110

Як видно з таблиці, усі ключові показники туристичної галузі зазнали суттєвого скорочення, що свідчить про значні втрати та необхідність розробки стратегій для відновлення.

Соціальні аспекти впливу війни на туризм. Крім економічних наслідків, важливими є соціальні аспекти змін у туристичній сфері. Міграційні процеси призвели до зміни структури споживачів туристичних

послуг: велика частина населення виїхала за кордон або змінила місце проживання, що змінило попит на туристичні послуги. Водночас зростає потреба у психологічній реабілітації, що відкриває перспективи для розвитку рекреаційного та оздоровчого туризму.

Загальна інформація про зміну регіональної структури внутрішнього туризму в Україні зображено на рисунку 1.

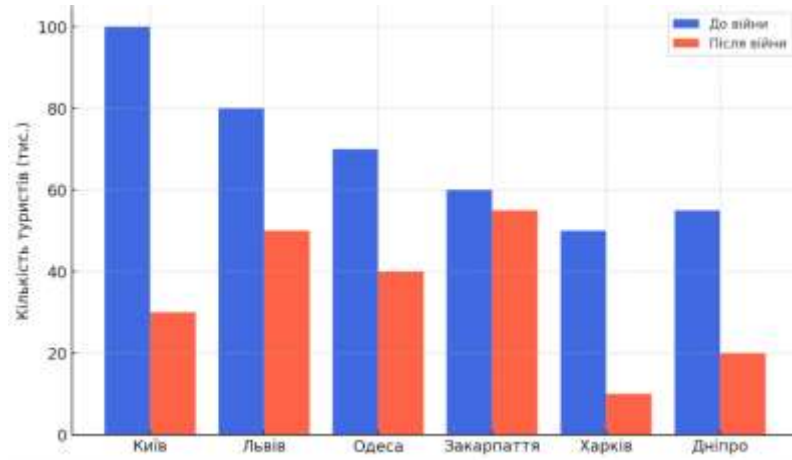

Рис. 1. Зміна регіональної структури внутрішнього туризму в Україні

розроблено на основі [2].

Представлена діаграма наочно демонструє значне зниження туристичних потоків у більшості регіонів України внаслідок війни. Найбільше постраждали прифронтові та східні області, зокрема Харківська та Дніпропетровська, де туристичний потік скоротився майже втричі через активні бойові дії, руйнування інфраструктури та загрозу безпеці.

У центральних та південних регіонах (Київ, Одеса) також спостерігається суттєве зниження відвідуваності, оскільки ці міста зазнали ракетних атак, що зробило їх менш привабливими для туристів.

Водночас, туристичний потік у Закарпатській області знизився незначно порівняно з іншими регіонами, що пояснюється її віддаленістю від бойових дій та відносною безпекою. Саме західні регіони стали місцем тимчасового переселення внутрішньо переміщених осіб, що підтримало локальну економіку та туристичний бізнес.

Загалом, війна спричинила масштабний спад внутрішнього туризму, змінивши його географічну структуру та пріоритети. Відновлення галузі потребує комплексного підходу, включаючи реконструкцію туристичної інфраструктури, адаптацію туристичних послуг до нових реалій та підвищення рівня безпеки подорожей.

Таким чином, вплив воєнних дій на туристичну сферу України є комплексним і багатовимірним. З одного боку, спостерігається значне зниження туристичних потоків, руйнування інфраструктури та економічні втрати. З іншого боку, з'являються нові форми туризму, такі як волонтерський та меморіальний туризм, які відіграють важливу роль у сучасних умовах. Для подальшого розвитку та відновлення туристичної галузі необхідно розробляти стратегії адаптації до нових умов, відновлення інфраструктури та популяризації безпечних туристичних маршрутів.

1.2. Стратегії відновлення туризму: досвід Ізраїлю, Хорватії, Боснії і Герцеговини

Відновлення туристичної галузі після збройних конфліктів є складним процесом, що вимагає комплексних стратегій, залучення державних та міжнародних ресурсів, а також тривалого періоду адаптації до нових реалій. У цьому розділі розглянуто досвід Ізраїлю, Хорватії та Боснії і Герцеговини у подоланні наслідків воєнних дій та відновленні туристичної галузі.

Досвід Ізраїлю. Ізраїль є країною, яка протягом десятиліть зазнавала воєнних конфліктів, проте змогла вибудувати ефективну систему розвитку туризму навіть в умовах періодичних загроз безпеці. Основними складовими його стратегії відновлення туризму є [6]:

- **Зміцнення безпеки та інформування туристів** – держава інвестувала у створення надійної системи цивільного захисту, що гарантує безпеку відвідувачів навіть у разі загострень ситуації.
- **Активна міжнародна реклама** – уряд фінансує маркетингові кампанії, спрямовані на формування позитивного іміджу країни як туристичної дестинації.

Розвиток паломницького та медичного туризму – завдяки історичній та релігійній спадщині, а також високому рівню медицини, ці сектори стали стійкими навіть у кризові періоди.

Загальна інформація про основні показники туристичної галузі Ізраїлю після воєнних конфліктів зображено у таблиці 2.

Аналіз таблиці 2. показує, як змінився туристичний потік та доходи від туризму в Ізраїлі після кількох воєнних конфліктів. У 2015 році, після значних викликів для туристичної індустрії, потік туристів становив 2,8 млн осіб, а дохід від туризму досяг 4,4 млрд доларів. У цей період основними напрямками розвитку туризму були паломницький і культурний туризм, що відображає традиційну роль Ізраїлю як важливого релігійного і культурного центру.

У 2018 році, коли ситуація стабілізувалась, туристичний потік зріс до 4,1 млн осіб, а дохід від туризму підвищився до 6,0 млрд доларів. У цей період Ізраїль активно розвивав медичний та екстремальний туризм, що свідчить про здатність адаптувати пропозиції до нових вимог туристів, а також про готовність долати наслідки воєнних конфліктів через впровадження інноваційних і популярних туристичних напрямків.

Таблиця 2.

Основні показники туристичної галузі Ізраїлю після воєнних конфліктів

Рік	Туристичний потік (млн осіб)	Дохід від туризму (млрд \$)	Основні напрямки розвитку
2015	2,8	4,4	Паломницький, культурний туризм
2018	4,1	6,0	Медичний, екстремальний туризм
2022	3,5	5,5	Екотуризм, агротуризм

У 2022 році, попри важкі умови, туристичний потік залишався на рівні 3,5 млн осіб, а дохід від туризму досяг 5,5 млрд доларів. Основними напрямками розвитку стали екотуризм і агротуризм, що стало відповіддю на сучасні глобальні тренди та запити туристів, орієнтованих на сталий розвиток і відновлення природних ресурсів.

Таким чином, досвід Ізраїлю демонструє, що навіть у періоди після воєнних конфліктів туристична індустрія може відновлюватися через адаптацію до нових умов, розвиток різноманітних туристичних напрямків і впровадження інновацій, що підвищують привабливість країни для відпочинку та бізнес-туризму.

Досвід Хорватії. Після завершення війни у 1990-х роках Хорватія змогла відновити туристичну галузь, що сьогодні є основним джерелом доходів для країни. Ключовими заходами були:

- **Відбудова інфраструктури** – завдяки міжнародним інвестиціям відновлено готельний фонд, транспортні комунікації, туристичні об'єкти.
- **Популяризація природної та культурної спадщини** – активне просування на міжнародних туристичних ринках сприяло зростанню потоку туристів.

Державна підтримка підприємництва в туризмі – субсидії та гранти сприяли швидкому розвитку малого та середнього бізнесу в туристичному секторі.

Загальна інформація про динаміку зростання туристичного потоку в Хорватії після війни зображено на рисунку 2.

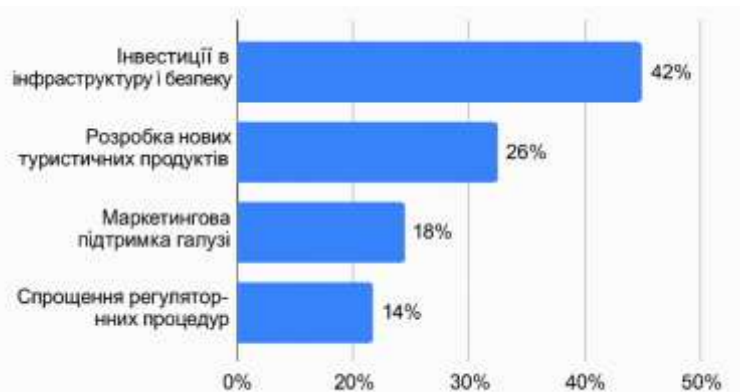

Рис. 2. Динаміка зростання туристичного потоку в Хорватії після війни
розроблено на основі [4].

Діаграма надає чітке уявлення про основні стратегії розвитку внутрішнього туризму в Україні під час війни та на етапі відновлення. Видно, що найбільшу увагу респонденти приділяють інвестиціям у інфраструктуру та забезпеченню безпеки (42%), що є безпосередньо пов'язаним з покращенням умов для туристів та захистом їхнього добробуту. Розвиток нових туристичних продуктів займає друге місце (26%), що вказує на необхідність пропонувати унікальні та інноваційні пропозиції для відновлення інтересу до внутрішнього туризму. Меншу увагу респонденти приділяють маркетинговим заходам (18%) та спрощенню регуляторних процедур (14%), що відображає менш пріоритетні, хоча й важливі аспекти відновлення галузі.

Загалом, основним напрямком для стимулювання внутрішнього туризму є інвестування в інфраструктуру та створення безпечних умов для туристів, а також розвиток інноваційних туристичних продуктів.

Досвід Боснії і Герцеговини. Відновлення туристичного сектору у Боснії і Герцеговині відбувалося повільніше через складну політичну ситуацію та нестачу інвестицій. Основні заходи:

- **Розвиток історичного туризму** – використання унікальної культурної спадщини, пов'язаної з османським та австро-угорським періодами.
- **Екотуризм та активний відпочинок** – національні парки та гірські маршрути стали популярними серед європейських туристів.

Залучення міжнародних програм – фінансова підтримка ЄС сприяла реконструкції туристичних об'єктів.

Загальна інформація про основні туристичні показники Боснії і Герцеговини зображено у таблиці 3.

Таблиця 3

Основні туристичні показники Боснії і Герцеговини

Рік	Туристичний потік (млн осіб)	Доходи від туризму (млрд \$)	Основні напрямки
2020	0,7	0,5	Культурний, релігійний туризм
2015	1,2	0,9	Гірськолижний, екотуризм
2020	1,8	1,4	Гастрономічний, спортивний туризм

Таблиця відображає динаміку розвитку туристичної індустрії Боснії і Герцеговини в різні роки, на основі яких можна оцінити вплив глобальних та локальних факторів на туристичний потік і доходи від туризму. У 2020 році, попри пандемію COVID-19, туристичний потік в країні становив 0,7 млн осіб, а доходи від туризму склали 0,5 млрд доларів. Основними напрямками в цей період були культурний та релігійний туризм, що підкреслює значущість історичних і культурних пам'яток Боснії і Герцеговини, особливо на тлі обмежень, які вплинули на інші види туризму.

У 2015 році туристичний потік зріс до 1,2 млн осіб, а доходи від туризму досягли 0,9 млрд доларів. Основні напрямки розвитку включали гірськолижний та екотуризм, що, ймовірно, було пов'язано з природними ресурсами та гірським ландшафтом країни, а також зростаючим інтересом до активного відпочинку та екологічно сталих турів.

У 2020 році, після відновлення від наслідків пандемії, туристичний потік досяг 1,8 млн осіб, а доходи склали 1,4 млрд доларів. Це свідчить про відновлення галузі та зростання популярності гастрономічного та спортивного туризму, що вказує на різноманітність туристичних можливостей Боснії і Герцеговини.

Отже, Боснія і Герцеговина демонструє здатність адаптувати туристичну індустрію до різних економічних і соціальних умов, розвиваючи як традиційні, так і нові туристичні напрямки. Туризм в країні активно відновлюється, орієнтуючись на інтереси різних груп туристів, включаючи культурних, спортивних та гастрономічних туристів.

На основі аналізу стратегій відновлення туризму у розглянутих країнах можна зробити такі висновки:

1. **Інвестиції в безпеку та інфраструктуру** – всі країни приділяли значну увагу безпеці туристів та модернізації об'єктів відпочинку.
2. **Активна міжнародна промоція** – маркетингові кампанії та використання унікальної історико-культурної спадщини сприяли відновленню галузі.
3. **Державна підтримка туристичного бізнесу** – фінансові стимули допомагали малим підприємствам розвивати туристичні послуги.
4. **Диверсифікація туристичних продуктів** – країни розширювали спектр туристичних послуг, впроваджуючи нові напрямки, такі як екотуризм, медичний туризм та гастротуризм.

Застосування цих стратегій може сприяти ефективному відновленню внутрішнього туризму в Україні, забезпечуючи його стійкість до сучасних викликів.

1.3. Практичні рекомендації щодо розвитку внутрішнього туризму України у період відновлення

Відновлення внутрішнього туризму є важливою складовою процесу економічного та соціального відновлення України після завершення активних бойових дій. В умовах війни туристична індустрія України зазнала значних втрат, оскільки основні туристичні потоки були спрямовані на західні країни або взагалі припинились через ескалацію конфлікту та безпекові ризики. Водночас, після припинення активних бойових дій відновлення туристичної галузі стане одним із пріоритетних завдань для України, оскільки внутрішній туризм здатен стати не лише джерелом економічного зростання, але й важливим інструментом зміцнення національної єдності, відновлення соціальних зв'язків та інтеграції постраждалих регіонів.

Ми пропонуємо низку практичних рекомендацій для розвитку внутрішнього туризму в Україні, враховуючи сучасні виклики, а також на основі досвіду інших країн, які вже проходили через процеси відновлення після війни. Для цього ми проаналізували потенційні напрями розвитку туризму, стратегії відновлення інфраструктури, підтримки місцевих ініціатив та використання сталих практик.

Створення інноваційних туристичних продуктів. Одним з основних завдань для відновлення внутрішнього туризму є створення нових туристичних продуктів, які будуть відповідати сучасним вимогам та сприятимуть збільшенню туристичного потоку. Особливу увагу потрібно приділити розвитку екологічного, культурного та гастрономічного туризму, оскільки такі продукти мають великий потенціал для залучення туристів у поствоєнний період.

Екотуризм є одним із перспективних напрямків, який здатен не лише привернути туристів, а й сприяти збереженню природних ресурсів та розвитку місцевих громад. Україна має великий потенціал у цій сфері завдяки багатству природних територій, зокрема національних парків, природних заповідників та природних пам'яток. Відновлення екотуризму дозволить розвивати нові напрямки, такі як велотуризм, сплави річками, пішохідні маршрути та інші види активного відпочинку.

Гастрономічний туризм теж має величезний потенціал, оскільки українська кухня є різноманітною та має глибокі корені в культурі народів, які населяли територію України. Розвиток гастрономічних турів, організація фестивалів та конкурсів національних страв може стати популярним способом залучення туристів як з інших регіонів країни, так і з-за кордону.

Відновлення інфраструктури та покращення доступності. Під час війни інфраструктура в Україні зазнала значних руйнувань, що, зокрема, стосується туристичних об'єктів, доріг, готелів та інших споруд. Тому одним з найважливіших завдань є відновлення інфраструктури, що забезпечить доступність туристичних напрямків та комфорт для відпочиваючих. Важливою складовою цього процесу є відновлення доріг, залізничних і авіаційних маршрутів, а також удосконалення системи громадського транспорту.

Особливу увагу необхідно приділити реконструкції туристичних об'єктів та створенню нових, які відповідатимуть сучасним вимогам безпеки та комфорту. Після війни велике значення матиме відновлення об'єктів культурної спадщини, таких як музеї, історичні пам'ятки та архітектурні ансамблі, що є важливими туристичними атракціями.

Одночасно з відновленням інфраструктури слід активно розвивати туристичні послуги, такі як екскурсії, послуги харчування та проживання. Це дозволить створити комфортні умови для туристів і стимулювати розвиток місцевих бізнесів, що працюють у сфері туризму.

Підтримка місцевих ініціатив і розвиток співпраці з громадами. Відновлення внутрішнього туризму вимагає активної підтримки місцевих ініціатив, оскільки місцеві громади можуть стати важливими агентами змін, що сприятимуть розвитку туризму. Співпраця з місцевими підприємцями та органами влади дозволить створити індивідуалізовані тури, які будуть цікаві туристам, що хочуть познайомитись з місцевою культурою, традиціями та природою.

Особливо важливою є підтримка малого бізнесу в туристичній галузі. Місцеві ремесла, традиційні промисли, національні страви, місцеві фестивалі та інші елементи культури можуть стати основою для створення унікальних туристичних продуктів, що приваблять відвідувачів.

Розвиток маркетингових кампаній та просування туристичних напрямків. Не менш важливим аспектом є розробка маркетингових кампаній, які мають на меті підвищити привабливість внутрішнього туризму для українців. Важливо створити загальнонаціональну стратегію просування туристичних напрямків, яка включатиме використання сучасних цифрових інструментів – соціальних мереж, мобільних додатків, онлайн-бронювання, платформ для обміну досвідом туристів.

Маркетингові кампанії повинні бути націлені на популяризацію не лише основних туристичних напрямків, а й менш відомих регіонів, які мають великий потенціал, але ще не стали популярними серед широкої аудиторії. Це дозволить забезпечити рівномірний розвиток туристичних потоків по всій Україні.

Впровадження сталих та екологічних практик у туристичну діяльність. Сталий туризм є важливою складовою розвитку сучасного туризму в Україні. Враховуючи екологічні проблеми, зокрема наслідки війни для довкілля, впровадження екологічних та сталих практик є пріоритетним напрямом для відновлення внутрішнього туризму. Важливо розвивати такі види туризму, як еко-туризм та агро-туризм, які сприяють збереженню природних ресурсів, підтримують місцеві громади та створюють умови для сталого розвитку.

Впровадження екологічних стандартів в інфраструктуру туризму, таких як використання відновлювальних джерел енергії, сортування сміття, збереження біорізноманіття та захист екосистем, дозволить Україні позиціонувати себе як країну, що активно підтримує принципи сталого розвитку.

Загальна інформація про рекомендації щодо розвитку внутрішнього туризму України після війни у таблиці 4.

Таблиця 4 містить ключові рекомендації щодо розвитку внутрішнього туризму України після закінчення війни. Розглянуті заходи націлені на відновлення та розвиток інфраструктури, екологічний та сталий туризм, а також підтримку місцевих ініціатив.

1. **Розвиток екотуризму.** Створення нових еко-турів, веломаршрутів і сплавів річками має на меті залучення туристів і підтримку природоохоронних ініціатив. Це дозволить не тільки відновити туристичну активність, але й зберегти природні ресурси країни для майбутніх поколінь. Результатом цього заходу стане зростання екологічного туризму та посилення уваги до охорони навколишнього середовища.

2. **Реконструкція інфраструктури.** Відновлення доріг, готелів і транспорту є важливим етапом для забезпечення зручного доступу до туристичних місць і покращення комфортності подорожей. Очікуваний результат — покращення доступності туристичних напрямків і комфортних умов для туристів, що сприятиме залученню більшої кількості внутрішніх і міжнародних відвідувачів.

3. **Підтримка місцевих ініціатив.** Співпраця з місцевими громадами та організація фестивалів і заходів дозволить не лише підтримати економіку регіонів, але й сприятиме розвитку малого бізнесу і створенню унікальних туристичних продуктів. Це буде важливим кроком до стимулювання локального підприємництва та популяризації місцевих традицій і культури.

4. **Маркетингові кампанії.** Використання цифрових платформ для реклами і просування маловідомих туристичних напрямків сприятиме збільшенню кількості туристів та підвищенню інформованості про туристичні можливості країни. Це дозволить відкрити нові горизонти для внутрішнього туризму і привернути увагу до незаслужено забутих регіонів.

5. **Впровадження сталого туризму.** Розвиток екологічно безпечних видів туризму і збереження природних ресурсів є необхідним для забезпечення сталого розвитку туристичної галузі. Збереження екосистем і розвиток туризму з мінімальним впливом на природу дозволить зберегти екологічну рівновагу і привернути до України туристів, які шукають туризм з етичним підходом до природи.

Таблиця 4.

Рекомендації щодо розвитку внутрішнього туризму України після війни

Напрямок розвитку	Опис заходу	Очікуваний результат
Розвиток екотуризму	Створення еко-турів, веломаршрутів, сплавів річками	Залучення туристів, підтримка природоохоронних ініціатив
Реконструкція інфраструктури	Відновлення доріг, готелів, транспорту	Покращення доступності туристичних напрямків, зручність для туристів
Підтримка місцевих ініціатив	Співпраця з місцевими громадами, організація місцевих фестивалів	Розвиток малого бізнесу, створення унікальних туристичних продуктів
Маркетингові кампанії	Реклама через цифрові платформи, просування маловідомих напрямків	Збільшення кількості туристів, підвищення інформованості про туристичні можливості
Впровадження сталого туризму	Розвиток екологічно безпечних видів туризму, збереження природних ресурсів	Збереження екосистем, розвиток туризму з мінімальним впливом на природу

Отже, реалізація запропонованих заходів може значно сприяти відновленню та розвитку внутрішнього туризму в Україні, підтримці економіки, збереженню природних ресурсів і покращенню туристичної інфраструктури.

Загальна інформація про Прогноз розвитку внутрішнього туризму в Україні зображено на рисунку 3.

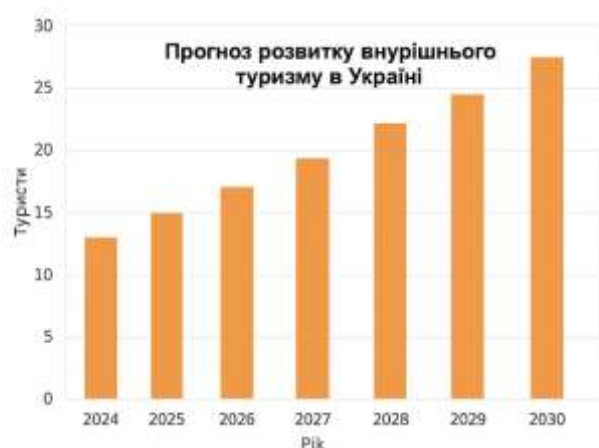

Рис. 3. Прогноз розвитку внутрішнього туризму в Україні

розроблено на основі [3].

Аналіз прогнозу розвитку внутрішнього туризму в Україні свідчить про поступове зростання галузі, незважаючи на сучасні виклики. Очікується, що основними драйверами цього процесу стануть:

Відновлення туристичної інфраструктури у регіонах, які зазнали руйнувань, з акцентом на розвиток екотуризму та культурно-історичних маршрутів.

Популяризація внутрішніх туристичних напрямків серед населення через державні програми стимулювання та маркетингові кампанії.

Збільшення попиту на безпечний та локальний туризм у зв'язку з обмеженнями міжнародних поїздок та економічними чинниками.

Розвиток цифрових платформ для бронювання, планування та просування туристичних послуг, що сприятиме залученню нових категорій туристів.

Загалом, попри воєнні та економічні труднощі, внутрішній туризм в Україні має значний потенціал для зростання та може стати ключовим елементом у післявоєнному відновленні країни. Для цього необхідно зосередити зусилля на створенні інноваційних туристичних продуктів, розвитку інфраструктури, підтримці місцевих ініціатив і впровадженні екологічних практик. Важливим є розвиток екотуризму, гастрономічного туризму та підтримка малих підприємств в галузі туризму. Залучення туристів з усіх регіонів України, а також з-за кордону, стане основою для сталого розвитку цієї сфери. Для успішного відновлення внутрішнього туризму необхідно використовувати сучасні технології, маркетингові кампанії та міжнародний досвід країн, які вже пережили подібні процеси відновлення після війни. Впровадження сталого туризму допоможе зберегти природні ресурси та культурну спадщину, що є важливим аспектом для довгострокового розвитку туристичної галузі в Україні.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Здійснене дослідження дало змогу розкрити сутність внутрішнього туризму як складного соціально-економічного феномену, який поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти. У контексті війни та поствоєнного відновлення особливу увагу приділено значенню внутрішнього туризму для збереження соціальної стабільності, підтримки місцевих громад та відновлення національної економіки.

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку внутрішнього туризму України в сучасних умовах. Доведено, що війна стала каталізатором перерозподілу туристичних потоків усередині країни: зросла популярність регіонів Західної України (Карпати, Закарпаття), де спостерігається відносно безпечне середовище та розвинена туристична інфраструктура. Окрему увагу приділено новим формам туризму: волонтерському, військовому та меморіальному, які набули поширення в умовах воєнного стану.

Досліджено міжнародний досвід подолання наслідків збройних конфліктів у туристичній галузі, зокрема, Ізраїлю, Хорватії та Боснії і Герцеговини, що дозволило сформулювати пропозиції щодо адаптації ефективних стратегій до українських реалій. Визначено, що найважливішими чинниками успішного відновлення є інвестиції в інфраструктуру, підтримка місцевих ініціатив, збереження культурної спадщини, розвиток сталого туризму та використання цифрових технологій для промоції внутрішнього туристичного продукту.

Практичні рекомендації, розроблені у статті, мають потенціал для застосування на національному та регіональному рівнях. Вони сприятимуть формуванню ефективних механізмів підтримки внутрішнього туризму, залученню інвестицій, підвищенню туристичної привабливості українських регіонів та забезпеченню соціально-економічної стійкості територій у післявоєнний період.

Література

1. Паньків Н., Роїк О. Туризм в Україні у воєнний період: екологічні, економічні та соціальні наслідки // *Theoretical Foundations in Economics and Management: колективна монографія* / Міжнародна наукова група. – Бостон: Primedia eLaunch, 2022. – С. 307–326. DOI: 10.46299/ISG.2022.MONO.ECON.3
2. Українська асоціація туризму. Щорічний звіт про стан туристичної галузі в Україні за 2023 рік. – Київ: УАТ, 2024
3. Hall C.M., Gössling S. *Tourism and Climate Change: Impacts, Adaptation and Mitigation*. Routledge, 2015.
4. Roik Oksana, Pankiv Natalia. *Tourism business of Ukraine in the conditions of full-scale Russian-Ukrainian war: new challenges and realities. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2022. P. 276–286.
5. Terebukh A., Pankiv N., Roik O. Integral assessment of the impact on Ukraine's environment of military actions in the conditions of Russian aggression // *Ecological Engineering & Environmental Technology*. – 2023. – Vol. 24, iss. 3. – P. 90–98. 0,4 ум.д.ар. (SciVerse SCOPUS). www.ecoet.com/Integral-assessment-of-the-impact-on-Ukraine-s-environment-of-military-actions-in-157569.0.2.html
6. Pizam A., Fleischer A. Severity versus frequency of acts of terrorism: Which has a larger impact on tourism demand?. *Journal of Travel Research*. 2002;40(3):337–339.

References

1. Pankiv, N., & Roik, O. (2022). Tourism in Ukraine during the war period: Environmental, economic, and social consequences. In *Theoretical foundations in economics and management* (pp. 307–326). International Scientific Group. Primedia eLaunch. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.MONO.ECON.3>
2. Ukrainian Association of Tourism. (2024). *Annual report on the state of the tourism industry in Ukraine for 2023*. UAT.
3. Hall, C. M., & Gössling, S. (2015). *Tourism and climate change: Impacts, adaptation and mitigation*. Routledge.
4. Roik, O., & Pankiv, N. (2022). *Tourism business of Ukraine in the conditions of full-scale Russian-Ukrainian war: New challenges and realities. In The Russian-Ukrainian war (2014–2022): Historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph* (pp. 276–286). Baltija Publishing.
5. Terebukh, A., Pankiv, N., & Roik, O. (2023). Integral assessment of the impact on Ukraine's environment of military actions in the conditions of Russian aggression. *Ecological Engineering & Environmental Technology*, 24(3), 90–98. <https://www.ecoet.com/Integral-assessment-of-the-impact-on-Ukraine-s-environment-of-military-actions-in-157569.0.2.html>
6. Pizam, A., & Fleischer, A. (2002). Severity versus frequency of acts of terrorism: Which has a larger impact on tourism demand? *Journal of Travel Research*, 40(3), 337–339. <https://doi.org/10.1177/0047287502040003007>